

กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดย
มีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่ง: กรณีศึกษา เขตอนุรักษ์หอยปะ ลุ่มน้ำปะเหลียน
จังหวัดตรัง

The Development Process of Marine and Coastal Resources Management Areas with the Participation of the Coastal Communities: a Case Study of Venus Shell Conservation Areas, Palian Basin, Trang Province

จตุรงค์ คงแก้ว^{1*}, เยาวนิจ กิตติชรกุล¹, และ ก้องเกียรติ กิตติวัฒนาวงศ์²

Chaturong Kongkeaw^{1*}, Jawanit Kittitornkool¹, and Kongkiat Kittiwatanawong²

Abstract

This qualitative research aimed to 1) study formats, steps, and results of establishing Venus shell conservation areas in two villages located in the middle of Palian Basin: Ban Hin Cork Kwai and Ban Tung Tasae, and 2) compare the related factors affecting the success and failure of the establishment of the conservation area. Data collection was conducted by interviewing 28 participants.

The study found that 1) management is to protect some areas as the Venus shells conservation areas, but the areas are opened for fishing once a year. 2) There are two levels of management rules: community commitment and legal. Ban Hin Cork Kwai's important factor of failure was because of its discontinuity of operation reflected in the policy revision of the Tambon's new elected administrative government. While that of Ban Tung Tasae succeeded because it was started by its community members, NGOs, and concerned local governments.

¹ สถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.กาญจนวิชัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110,

² สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน อ.สักระยะ ต.วิชิต อ.เมือง จ.ภูเก็ต 83000

* ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: chaturong.kk@gmail.com)

รับบทความวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 รับลงตีพิมพ์วันที่ 3 สิงหาคม 2560

The factors of success are 1) high level cooperation between the government and community, 2) the community's knowledgeable leaders who have long experience in environmental conservation, 3) the support from NGOs working as "bridging organizations", 4) government's acceptance of the community rights, and 5) the community's high support given for participating in policy making. The major obstacles are 1) the concerned government agencies' lack of law enforcement, 2) local rubber factories' poor wastewater treatment, and 3) the reduction of salinization caused by the induced flow of freshwater into seawater.

Keywords: *Venus shell, meretrix lusoria, Palian basin, coastal community, shellfish conservation area*

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มุ่งศึกษารูปแบบ ขั้นตอน และผลของกระบวนการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะของบ้านหินคอกควาย และบ้านทุ่งตะเชะ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตอนกลางลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง รวมไปถึงเพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวในการดำเนินงานของทั้งสองพื้นที่ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 28 คน ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของการจัดการ คือ ต้องการปกป้องบางพื้นที่ไว้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์หอย แต่เปิดให้ทำการประมงได้ปีละหนึ่งครั้ง ด้านกฎและกติกาในการบริหารจัดการนั้นมี 2 ระดับ คือ ระดับที่เป็นข้อตกลงร่วมของชุมชนกับระดับข้อกฎหมาย ส่วนสถานการณ์ปัจจุบันพื้นที่อนุรักษ์หอยปะบ้านหินคอกควายนั้น ล้มเลิกไปแล้วเมื่อ พ.ศ. 2554 ส่วนบ้านทุ่งตะเชะ ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการเป็นอย่างยิ่ง ปัจจัยที่ทำให้บ้านหินคอกควายล้มเหลว เนื่องจากเป็นการริเริ่มของ อบต. เมื่อเปลี่ยนผู้บริหารจึงมีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย ทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ในขณะที่ บ้านทุ่งตะเชะนั้น เป็นการริเริ่มโดยชุมชน ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จึงประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน ปัจจัยที่ทำให้เขตอนุรักษ์หอยปะบ้านทุ่งตะเชะประสบความสำเร็จ คือ 1) การมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนอยู่ในระดับสูง 2) ผู้นำมีความรู้และมีประสบการณ์การทำงานด้านการอนุรักษ์มายาวนาน 3) การช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชนในฐานะองค์กรสะพานเชื่อม 4) รัฐยอมรับสิทธิชุมชน และ 5) เป็นการทำงานที่ชุมชนมีทั้งเจตจำนงร่วมและขีดความสามารถดำเนินนโยบายในระดับสูง ส่วนปัญหาที่สำคัญในการดำเนินงาน ได้แก่ 1) ความหย่อนยานในการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานแปรรูปยางพาราในพื้นที่ และ 3) ปัญหาจากสถานการณ์น้ำจืดท่วมชายฝั่ง ทำให้ความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลงจนทำให้หอยปะตายจำนวนมาก

คำสำคัญ: หอยปะ, หอยตลับ, ลุ่มน้ำปะเหลียน, เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง, เขตอนุรักษ์หอย

บทนำ

บริเวณปากแม่น้ำปะเหลียนซึ่งมีลักษณะเป็นคลองน้ำกร่อย เป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม อุดมไปด้วยอินทรีย์สารที่เป็นอาหารสำคัญสำหรับสัตว์น้ำ ทำให้บริเวณตอนกลางคลอง

ปะเหลียนซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ คือ อำเภอกันตัง อำเภอปะเหลียน และอำเภอย่านตาขาว เป็นแหล่งทรัพยากรหอยปะ (*Venus shell: Meretrix Lusoria*) ที่สำคัญ หอยปะเป็นหอยสองฝาลักษณะ

รูปร่างสามเหลี่ยม ตรงกลางนูนออก มีลายเล็กน้อย สีน้ำตาลอ่อน มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นต่าง ๆ แตกต่าง กันออกไป เช่น หอยปะ หอยหวาน หอยกระปุก และ หอยตลับลาย เป็นต้น หอยปะมีการแพร่กระจายใน บริเวณชายฝั่งทะเลญี่ปุ่น จีน เกาหลี และไทย ใน ประเทศไทยพบแพร่กระจายอยู่แถบชายฝั่งทะเล อันดามัน (สุนันท์ ทวยเจริญ และ ประนอม เบ็ญจมาลย์, 2529) หอยปะเป็นทรัพยากรที่ค่อนข้างอุดม สมบูรณ์ในแม่น้ำปะเหลียนตอนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเกาะหอยไทรและเกาะกลาง ซึ่งติดต่อกับ 3 ตำบล คือ บ้านนา วังวน และทุ่งกระปือ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร และคาดว่าอาจจะเป็นแหล่งหอยปะที่ใหญ่ที่สุดของ ประเทศไทย เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ให้กับชาวประมงและชาวบ้านทั่วไปใน 3 อำเภอของ จังหวัดตรังมาเป็นเวลาช้านานแล้ว (นิพนธ์ ใจปลื้ม, 2542) แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจับแบบ ดั้งเดิมที่ใช้การจับด้วยมือหรือการคุ้ยด้วยมือมาเป็นการใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น การใช้คราดมือ หรือการใช้ คราดติดเครื่องยนต์ ทำให้หอยที่จับได้มีจำนวนมาก เกินไป ปริมาณหอยปะบริเวณนี้ลดลง จนไม่พอ ส่งขายโรงงาน จากปรากฏการณ์การใช้ประโยชน์ และการลดลงของหอยปะตามสาเหตุข้างต้น ชาว ชุมชนสองชุมชนบริเวณลุ่มน้ำปะเหลียนซึ่งใช้ ประโยชน์จากการจับหอยปะดังกล่าว จึงมีความคิด ที่จะปกป้องและอนุรักษ์ดอนหอยปะบางพื้นที่ บริเวณปากแม่น้ำปะเหลียน เพื่อสงวนไว้เป็นแหล่ง อนุบาลพันธุ์หอยปะสำหรับการใช้ประโยชน์ของ ชุมชน จึงได้ประกาศจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะขึ้น จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ เขตอนุรักษ์หอยปะ บ้านหิน คอกควาย ตำบลบ้านนา อำเภอปะเหลียน และเขต อนุรักษ์หอยปะ บ้านทุ่งตะเชะ ตำบลทุ่งกระปือ อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่า รูปแบบ ขั้นตอน และผลของกระบวนการจัดตั้งเขต อนุรักษ์หอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรังเป็นอย่างไร มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และ/หรือความล้มเหลวใน การดำเนินงานด้านการจัดการเขตอนุรักษ์หอยปะ ของทั้งสองชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ ขั้นตอน และผลของ กระบวนการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ ของชุมชน ตอนกลางในลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่าง เขตอนุรักษ์หอยปะที่ประสบความสำเร็จและ ประสบความล้มเหลวในการดำเนินงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย

1) เขตอนุรักษ์หอยปะ บ้านหินคอกควาย ตำบลบ้านนา อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เป็น ตัวแทนของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการ ดำเนินงาน

2) เขตอนุรักษ์หอยปะ บ้านทุ่งตะเชะ ตำบล ทุ่งกระปือ อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรังเป็นตัวแทน ของชุมชนที่ประสบความล้มเหลวในการดำเนินงาน

2. วิธีการเก็บข้อมูล

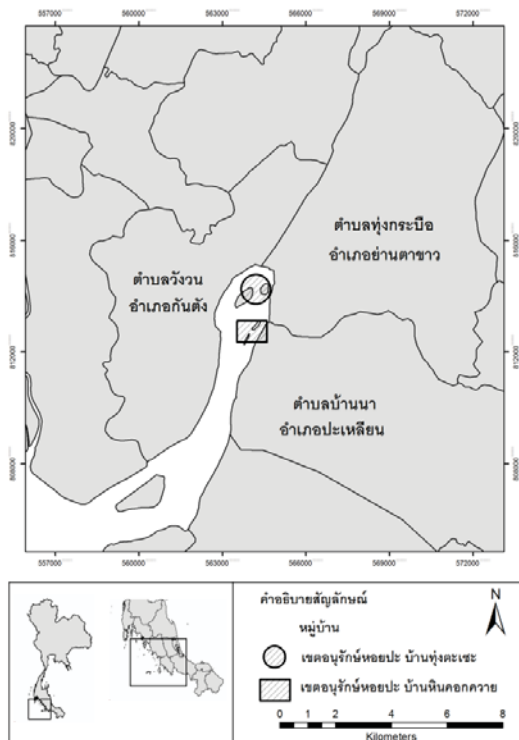
เก็บข้อมูลด้วยการ สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) กับผู้เกี่ยวข้องทั้ง 2 พื้นที่ จำนวน 28 คน ประกอบด้วย แกนนำกลุ่ม/เครือข่าย จำนวน 8 คน สมาชิกกลุ่ม/เครือข่าย จำนวน 8 คน สมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน จำนวน 6 คน เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนา เอกชน จำนวน 3 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ จำนวน 3 คน

ทั้งนี้ในกรณีของบ้านหินคอกควายนั้นเก็บ

ข้อมูลจากผู้ที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดตั้ง และ
ดำเนินงานเขตอนุรักษ์หอยปะ

3. ระยะเวลาในการวิจัย ระหว่างเดือน

พฤศจิกายน 2558 - พฤษภาคม 2559

รูปที่ 1 พื้นที่วิจัย: วงกลม หมายถึง เขตอนุรักษ์หอยปะบ้านทุ่งตะเชะ และสี่เหลี่ยม หมายถึง เขตอนุรักษ์หอยปะบ้านหินคอกควาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของปรากฏการณ์ที่พบในงานวิจัย จากนั้นนำข้อมูลจากการวิเคราะห์แบบอุปนัย มาจำแนกข้อมูลรายประเด็นและจัดกลุ่มข้อมูล ด้วยวิธีการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์หาความสัมพันธ์กัน ด้วย

วิธีการเปรียบเทียบข้อมูล (Content Comparison)

ผลการวิจัย

1. รูปแบบขั้นตอนและผลของกระบวนการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ

ในประเด็นรูปแบบ ขั้นตอน และผลของกระบวนการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ นำเสนอเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ประเด็นรูปแบบและแนวคิดในการจัดตั้ง ขั้นตอนและกระบวนการจัดตั้ง และผลการจัดตั้งของทั้งสองพื้นที่ ดังนี้

1.1 รูปแบบและแนวคิดในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ

เขตอนุรักษ์หอยปะ ในบริเวณปากแม่น้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง มีอยู่สองพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่บริเวณเกาะหอยไหร่ หรือเกาะสองใต้ บ้านหินคอกควาย หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอปะเหลียน และบริเวณเกาะกลาง บ้านทุ่งตะเชะ หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งกระบือ อำเภอย่านตาขาว ทั้งสองพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน ทั้งยังประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์หอยปะในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยที่ทั้งสองพื้นที่มีแนวคิดในการจัดตั้ง และบริหารจัดการพื้นที่ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ต้องการปกป้องบางพื้นที่ในบริเวณที่เป็นแหล่งหอยปะ ไว้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์หอย เพื่อให้สามารถเติบโตไปทดแทนการจับของชุมชนในพื้นที่ได้ยาวนานขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็สามารถเปิดทำการประมงหอยปะได้ในบางช่วงของปี โดยการเก็บค่าธรรมเนียมในการทำประมงจากชาวประมงทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อนำค่าธรรมเนียมมาใช้ในกิจกรรมของชุมชนหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการและอนุรักษ์หอยปะ

1.2 ขั้นตอนและกระบวนการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ

ในประเด็นขั้นตอนและกระบวนการจัดตั้ง

เขตอนุรักษ์หอยปะนี้ นำเสนอใน 5 หัวข้อสำคัญ ได้แก่ พัฒนาการในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ กฎและกติกาการใช้ประโยชน์ ข้อกฎหมาย การจัดการความขัดแย้ง และระดับการมีส่วนร่วมของทั้งสองชุมชน ดังนี้

1) พัฒนาการในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ

เขตอนุรักษ์หอยปะบ้านหินคอกควาย จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2548 จากการริเริ่มของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนาคนหนึ่งในสมัยนั้น ที่เห็นว่าพื้นที่ในแม่น้ำปะเหลียนส่วนของบ้านหินคอกควายเป็นแหล่งที่จับหอยปะได้เป็นจำนวนมาก และเห็นว่าหากจะให้หอยปะให้จับได้อย่างยั่งยืน ควรมีการสงวนบางพื้นที่ไว้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์หอย และเห็นว่าบริเวณเกาะหอไทรกลางแม่น้ำปะเหลียนเป็นพื้นที่ที่เหมาะสม จึงได้พยายามผลักดันเขตอนุรักษ์หอยปะเข้าสู่แผนงานโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา หลังผ่านการทำความเข้าใจและผลักดันอยู่ 3-4 ปี จึงได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะขึ้นในพื้นที่บริเวณเกาะหอไทร เนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ ในปี พ.ศ. 2551 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนาได้สนับสนุนติดตั้งทุ่นแนวเขต เรือตรวจการณ์ และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ จำนวน 10 คน ส่วนกรณีของบ้านทุ่งตะเชะ เริ่มต้นการทำเขตอนุรักษ์หอยปะ เมื่อคนในชุมชนพบว่า ปริมาณหอยปะที่จับได้มีจำนวนและขนาดลดลง จึงได้พูดคุยกันตามร้านน้ำชา และที่ประชุมประจำเดือนของผู้ใหญ่บ้าน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2551 ได้ข้อสรุปว่า เนื่องจากมีการทำประมงอย่างไม่มีการกวดขันจำนวนมาก จึงทำให้หอยมีปริมาณลดลง ดังนั้น เพื่อความยั่งยืนในการทำประมงหอยปะ ควรมีพื้นที่ปลอดภัยสำหรับให้หอยได้อาศัยเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่ประทุม

เห็นว่าบริเวณด้านทิศตะวันตกของเกาะกลางเป็นแหล่งที่มีหอยชุมชุม ควรกันพื้นที่บริเวณนั้นไว้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์หอย จากนั้นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้นำข้อมูลไปปรึกษารื้อกับสมาคมหอยคุด ซึ่งป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการอนุรักษ์และจัดการป่าชายเลนกับชุมชนนี้มานาน สมาคมหอยคุดเห็นว่าการประกาศเขตอนุรักษ์ต่างๆ โดยชุมชนนั้น ถึงแม้ว่ายังไม่มีกฎหมายรองรับ เพื่อให้การดำเนินงานมีความชอบธรรม ควรมีหน่วยงานราชการมาเป็นพี่เลี้ยงร่วม จึงได้เชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกระบือ มาหารือเพื่อร่วมเป็นพี่เลี้ยง ในเบื้องต้นองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกระบือยอมรับในแนวคิดและยินดีให้การสนับสนุนในการวางทุ่นแนวเขต

รูปที่ 2 เรือคราดหอยตะแกรงคราดหอยและลักษณะของหอยปะ

2) กฎและกติกาการใช้ประโยชน์

กฎและกติกาการใช้ประโยชน์จากเขตอนุรักษ์หอยปะของทั้งสองชุมชนมีความแตกต่างกันเล็กน้อย โดยที่บ้านหินคอกควายใช้กติกาที่เป็นระเบียบตามข้อกฎหมาย ได้แก่ ห้ามการลากหอยปะโดยการใช้อุปกรณ์เครื่องยนต์ ห้ามใช้เครื่องมือดำเก็บหอย ในขณะที่บ้านทุ่งตะเชะนั้น ประกอบด้วยกฎ และกติกา 2 ระดับ คือ ระดับที่เป็นระเบียบตามข้อกฎหมาย ได้แก่ ห้ามการลากหอยปะโดยการใช้อุปกรณ์เครื่องยนต์ ห้ามใช้เครื่องมือดำเก็บหอยปะ ห้ามใช้ระเบิด ยาเบื่อ กระชังน้ำ และระดับที่เป็นกติกาชุมชน ได้แก่ อนุญาตให้เก็บด้วยมือ และกรณีที่เป็นการคราดมือ ห้ามใช้อวนที่มีขนาดตาอวนน้อยกว่า 2.5 เซนติเมตร

3) ข้อกฎหมาย

การจัดตั้งและบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์หอยปะของทั้งสองชุมชนล้วนต้องอ้างสิทธิและอำนาจตามกฎหมายในการเข้าไปกำหนดกฎและกติกาในการใช้ประโยชน์ และการบริหารจัดการทั้งสิ้น โดยที่บ้านหินคอกควายนั้น ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิชุมชน ใช้สิทธิตามหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มาตรา 67(7) แห่ง พรบ.สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2546 และใช้สิทธิตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฉบับลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 เรื่องห้ามใช้เครื่องมือคราดที่ใช้กับเรือยนต์ทำการประมงหอยสองฝา ในขณะที่บ้านทุ่งตะเชะนั้น อ้างและใช้สิทธิชุมชนตามจารีตที่ชุมชนเคยจัดการทรัพยากรมาก่อน ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิชุมชน ใช้สิทธิตามหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มาตรา 67(7) แห่ง พรบ.สภาตำบลและ

องค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2546 ใช้สิทธิตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฉบับลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 เรื่องห้ามใช้เครื่องมือคราดที่ใช้กับเรือยนต์ทำการประมงหอยสองฝา

4) การจัดการความขัดแย้ง

เนื่องจากบ้านหินคอกควาย เป็นการจัดตั้งอย่างเป็นทางการขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังนั้น จึงไม่มีการคัดค้านมากนัก ไม่พบกลไกการจัดการความขัดแย้งแต่อย่างใด ในขณะที่บ้านทุ่งตะเชะเนื่องจากการริเริ่มของกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มตามธรรมชาติไม่ใช่องค์กรตามกฎหมาย กลุ่มอนุรักษ์หอยปะจึงให้สมาคมหอยฝนมาเป็นพี่เลี้ยง และสมาคมหอยฝนเห็นว่าควรแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ หรือถึงหน่วยงานราชการมาร่วมดำเนินงานด้วย เพื่อลดความขัดแย้ง และสร้างการยอมรับให้เป็นทางการ เมื่อเกิดความขัดแย้งกรณีที่ชุมชนภายนอกต้องการเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ในลักษณะที่ผิดกฎกติกา และใช้มวลชนกดดันการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ ทางกลุ่มจึงใช้กลไกของหน่วยงานราชการ ตั้งแต่ระดับองค์การบริหารส่วนตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ในการบังคับใช้กฎหมาย การป้องกันการทำงานของตนเอง และไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

5) ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในงานวิจัยนี้ พิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์หอยปะ ตามรูปแบบของ Arnstein (1969) ที่เรียกว่าบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งได้จัดลำดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ระดับ 8 ขั้น ดังนี้

1. ระดับขั้นมี 2 ขั้นเรียกว่า Nonparticipation

คือการไม่มีส่วนร่วม หรือการมีส่วนร่วมจอมปลอม ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 ขั้นการชักชวนหรือโฆษณา หรือโน้มน้าว (Manipulation) และขั้นที่ 2 ขั้นการ บำบัดหรือกล่อมเกล้า (Therapy)

2. ระดับกลาง มี 3 ขั้น เรียกว่า Tokenism คือ การมีส่วนร่วมก้ำก๋อ หรือทำแบบขอไปที/พอ เป็นพิธี ประกอบด้วย ขั้นที่ 3 ขั้นการสื่อสารข้อมูล (Informing) เป็นการสื่อสารทางเดียว ขั้นที่ 4 ขั้น การปรึกษาหารือและ/หรือรับฟังความคิดเห็น (Consultation) เป็นระดับของการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชน และขั้นที่ 5 ขั้นการสร้างความร่วมมือ หรือรอมชอม/ลดความขัดแย้ง (Placation) เป็นการเริ่มสู่ระดับสื่อสารแบบ 2 ทาง

3. ระดับสูง มี 3 ขั้น เรียกว่า Citizen Power หมายถึง อำนาจของประชาชน ประกอบด้วย ขั้นที่ 6 ขั้นเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) ขั้นที่ 7 ขั้นการ มอบอำนาจ (Delegated Power) และขั้นที่ 8 ขั้น อำนาจเป็นของประชาชน/ประชาชนมีอำนาจเต็ม (Citizen Control)

หากยึดตามระดับการมีส่วนร่วมของ Arnstein ข้างต้น พบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการ พื้นที่อนุรักษ์หอยปะของบ้านหินคอกควายนั้น มี ส่วนร่วมอยู่ในระดับที่ 1 ขั้นที่ 1 คือ ขั้นการชักชวน หรือโฆษณาหรือโน้มน้าว เนื่องจากการดำเนินการ ผ่านองค์กรที่เป็นทางการ คือ องค์กรบริหาร ส่วนตำบล ซึ่งในขั้นนี้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกแบบกฎ กติกา และการตรวจตรา สอดส่อง ดูแล ล้วนเป็นกระบวนการตัดสินใจของหน่วยงาน ราชการเพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่บ้านทุ่งตะเชะนั้น ตั้งแต่กระบวนการริเริ่ม จัดตั้ง ออกแบบกฎ กติกา การตรวจตรา สอดส่องดูแล และบังคับใช้กฎ กติกา ชุมชน ล้วนเป็นการบริหารจัดการของชุมชน โดยที่ หน่วยงานราชการในฐานะตัวแทนรัฐให้การยอมรับ

ทั้งอย่างเป็นทางการ เช่น การแต่งตั้งคนในชุมชน เป็นคณะกรรมการเขตอนุรักษ์หอยปะ การสนับสนุน งบประมาณในการดำเนินงานและการสนับสนุน สิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน นอกจากนี้ยังให้การ ยอมรับอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การนำข้าราชการ ทั้งในและนอกพื้นที่มาทัศนศึกษา ดูงานหรือเยี่ยมชม การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ หรือการเป็น ผู้ประสานงานในการทำกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ของบริษัทเอกชน จากข้อมูลข้างต้น จึงนับได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของบ้านทุ่งตะเชะ อยู่ในระดับที่ 3 ขั้นที่ 7 คือ อยู่ใน ขั้นการมอบอำนาจจากรัฐ ซึ่งในขั้นนี้ประชาชนหรือ ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อย่างเต็มที่ ผ่านการมอบอำนาจการตัดสินใจจาก ราชการในเรื่องนั้นๆ จากผลการวิจัยจึงสามารถสรุป ได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ อนุรักษ์หอยปะของบ้านหินคอกควาย อยู่ในระดับ ค่อนข้างมาก ในขณะที่ระดับการมีส่วนร่วมของบ้านทุ่ง ตะเชะ อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมกับรัฐในระดับสูง

1.3 ผลของกระบวนการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ หอยปะ

1) สถานการณ์ปัจจุบัน

สำหรับสถานการณ์ของชุมชนบ้านหินคอก ควายนั้น ปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) เขตอนุรักษ์หอยปะ ได้ล้มเลิกไปแล้ว ส่วนบ้านทุ่งตะเชะถือว่าประสบ ความสำเร็จในการจัดตั้งเขตพื้นที่อนุรักษ์ เพราะมี การลาดตระเวนและตรวจตราสอดส่องอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการลักลอบคราดหอยบ้าง แต่ไม่มากนัก แต่ มีสถานการณ์ที่เป็นความขัดแย้งสำคัญ 2 เหตุการณ์ โดยเหตุการณ์แรก คือ กรณีที่เปิดให้มีการลากหอย เพื่อนำเงินมาใช้ประโยชน์เกี่ยวกับการบริหารจัดการ เขตอนุรักษ์หอยปะ แต่เนื่องจากการเปิดให้

ลากหอยโดยคณะกรรมการเขตอนุรักษ์หอยปะ ซึ่งไม่ได้ผ่านความเห็นชอบจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลทุ่งกระปือ ทำให้ไม่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากคนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ ว่าเงินที่ได้มาจากการเปิดลากหอยนั้นนำไปใช้อย่างถูกต้อง ตั้งแต่นั้นมาจึงไม่มีการเปิดใช้ประโยชน์อีก และเหตุการณ์ที่ 2 คือ กรณีที่มีชาวประมงจากนอกพื้นที่เข้ามาลากหอยแล้วขัดแย้งกับกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ โดยชาวประมงจากต่างอำเภออ้างว่ากลุ่มอนุรักษ์หอยปะบ้านทุ่งตะเชะไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะประกาศเขตอนุรักษ์ หรือไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใครทำประมงหอยปะในพื้นที่นี้ได้ เมื่อไม่สามารถเข้าทำประมงตามที่ตนเองต้องการในเขตอนุรักษ์หอยปะได้ ชาวประมงจากต่างอำเภอกลุ่มนี้จึงรวมตัวประท้วงกดดันการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ ณ ศาลากลางจังหวัด เพื่อโต้แย้งเกี่ยวกับการอ้างสิทธิชุมชนในการตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะของชุมชน กรณีนี้ทางกลุ่มอนุรักษ์หอยปะได้แก้ไขปัญหาโดยใช้กลไกราชการเข้ามาช่วยด้วยการขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง เข้ามาเจรจาแก้ไขปัญหาและรับรองการประกาศเขตอนุรักษ์หอยปะนั้นแทน และในปี พ.ศ. 2557 อำเภอหาดขามได้สนับสนุนทางเดินเท้า และศาลาการเรียนรู้หอยปะขึ้นทดแทนศาลาไม้ และทางเดินเท้าไม้ที่กลุ่มเคยทำไว้

2) ปัญหา อุปสรรค และความเสี่ยงในการดำเนินงาน

ปัญหาที่ทำให้เขตอนุรักษ์หอยปะของบ้านหินคอกควายล้มเหลว ประกอบด้วย ปัญหาการลักลอบจับหอยด้วยคราดประกอบเรือยนต์ จากทั้งคนในและนอกชุมชน ปัญหาจากการที่ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันไม่เข้มงวด เพราะมีน้องชายเป็นเจ้าของแพรับซื้อหอย จึงอาจเกิดความเกรงใจต่อกัน

นอกจากนี้ ชุมชนเองไม่มีหน่วยงานที่เลี้ยงที่จะสนับสนุน ประกอบกับปัญหาสำคัญอีกด้านหนึ่งคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคราดหอยประกอบเรือยนต์จากทั้งคนในและนอกชุมชน ส่วนปัญหาของบ้านทุ่งตะเชะนั้น ปัญหาที่สำคัญประกอบด้วยการลักลอบคราดหอยประกอบเรือยนต์จากคนนอกชุมชน ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานแปรรูปยางพาราในพื้นที่ ปัญหาจากสถานการณ์น้ำท่วมชายฝั่ง ทำให้ความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลงจนทำให้หอยตายจำนวนมาก และปัญหาเดียวกันที่พื้นที่บ้านหินคอกควายประสบ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมาย แต่ปัญหาส่วนนี้มีผลต่อบ้านทุ่งตะเชะน้อยกว่าบ้านหินคอกควาย เพราะมีการสอดส่อง ตรวจสอบ และปกป้องพื้นที่อนุรักษ์หอยปะ โดยกลุ่มอนุรักษ์หอยปะอย่างเข้มแข็ง

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ

การเปรียบเทียบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะครั้งนี้ พิจารณาและเปรียบเทียบกับหลักการออกแบบกฎ และกติกาของเอลินอร์ ออสโตรม (Elinor Ostrom) (Ostrom, 1990; 1999) ซึ่งออสโตรมได้สรุปลักษณะร่วมของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนจากงานวิจัยทั่วโลก แล้วได้สรุปออกมาเป็นหลักการออกแบบกติกา จำนวน 8 ข้อ โดยระบุว่าหลักการ 8 ข้อนี้ คือ ลักษณะร่วมเชิงสถาบันของชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร และเป็นสิ่งที่ทำให้การจัดการนั้นทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จนสามารถดำรงอยู่ได้ยืนยาว ชุมชนใดมีลักษณะการจัดการใกล้เคียงกับหลักการนี้มากขึ้นเท่าใด ก็จะมีโอกาสประสบความสำเร็จ และมีความคงทน/ยืนยาวในการจัดการ

ทรัพยากรมากขึ้นเท่านั้น หลักการ 8 ประการของ ออสตรอม มีดังนี้

1. ความชัดเจนของขอบเขต (Boundaries) ขอบเขตในที่นี้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ทรัพยากร คือ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรนั้น สามารถแยกแยะกันเองในชุมชนได้ว่าใครคือคนที่มีสิทธิในทรัพยากรและใครไม่มีสิทธิ และ 2) ขอบเขตของทรัพยากร คือ ทรัพยากรที่ถูกระบุว่าอยู่ในขอบเขตพื้นที่และระบบที่ชัดเจน สามารถแยกแยะได้ระหว่างขอบเขตของระบบทรัพยากรที่ชุมชนดูแล กับระบบนิเวศที่ใหญ่กว่านั้น

2. ความสอดคล้อง (Congruence) ความสอดคล้องในที่นี้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ความสอดคล้องระหว่างกติกาว่าด้วยการเก็บเกี่ยวทรัพยากรและการบำรุงรักษาระบบทรัพยากรกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เช่น ความสอดคล้องกับข้อกฎหมายของประเทศ หรือ ความสอดคล้องกับจารีตประเพณีของชุมชนเป็นต้น และ 2) ความสอดคล้องกันระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับกับต้นทุนที่ลงไป นั่นคือ การไม่เรียกร้องให้สมาชิกลงทุนในการจัดการทรัพยากร จนกระทบต่อวิถีชีวิตหรือสูญเสียโอกาสในการทำมาหากินหรือสูญเสียรายได้ที่ควรมี

3. ระบบการบริหารจัดการต้องเปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปรับปรุงกฎกติกา (Collective-choice Arrangements) เพราะถ้าคนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พวกเขาก็จะขาดแรงจูงใจที่จะร่วมดูแลรักษาทรัพยากร

4. การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิภาพ (Effective Monitoring) การสอดส่องดูแลในที่นี้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) การสอดส่องดูแล

พฤติกรรมการเก็บเกี่ยวทรัพยากรและการบำรุงรักษาระบบทรัพยากรของสมาชิกผู้ใช้ทรัพยากร ว่าเป็นไปตามกฎ กติกาที่วางไว้หรือไม่ และ 2) การสอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอว่ามีความอุดมสมบูรณ์หรือไม่ อย่างไร เพื่อที่จะได้สามารถปรับเปลี่ยนกฎกติกาได้อย่างทันท่วงทีต่อการเปลี่ยนแปลง

5. มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Graduated Sanctions)

6. มีกลไกจัดการความขัดแย้ง (Conflict Resolution Mechanisms) ที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่าย

7. รัฐรับรู้และให้การยอมรับสิทธิของชุมชน (Recognition of Rights)

8. กติกาและการจัดการทรัพยากรของชุมชนต้องเชื่อมโยงและสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า (Nested Enterprises) รายละเอียดดังตารางที่ 1

จากตารางที่ 1 สามารถสรุป และอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและล้มเหลวของการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะของทั้งสองพื้นที่ได้ดังนี้

1. ด้านความชัดเจนของขอบเขต กรณีของเขตอนุรักษ์หอยปะทั้งสองพื้นที่ล้วนมีกฎ กติกาที่กำกับดูแลและบริหารจัดการพื้นที่ที่มีความชัดเจนของขอบเขต ทั้งขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ทรัพยากรซึ่งมีการระบุผู้ใช้ไว้ชัดเจนผ่านกติกาว่าด้วยเครื่องมือที่ห้ามและอนุญาตให้ใช้ในการเก็บหอยปะ โดยเครื่องมือนี้จะไปกำหนดกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรว่าใครบ้างที่สามารถใช้และไม่ให้ใช้ประโยชน์ในการเก็บหอยปะในแง่ของขอบเขตด้านพื้นที่และระบบทรัพยากรก็มีความชัดเจน คือ การกำหนดขอบเขตการอนุรักษ์ไว้เฉพาะตัวหอยปะเพียงอย่างเดียว กรณีของทรัพยากรอื่นไม่ได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการใช้

ตารางที่ 1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและล้มเหลวในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะ

ข้อที่	หลักการ	พื้นที่	
		บ้านทุ่งตะ ชะ	บ้านหิน คอกควาย
1	ความชัดเจนของขอบเขต	✓	✓
2	ความสอดคล้อง	✓	✓
3	เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปรับปรุง กฎกติกา	✓	-
4	การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิภาพ	✓	-
5	มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป	✓	-
6	มีกลไกจัดการความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่าย	✓	-
7	รัฐรับรู้และให้การยอมรับสิทธิของชุมชน	✓	✓
8	กติกาและการจัดการทรัพยากรของชุมชนต้องเชื่อมโยงและ สอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า	✓	-

ประโยชน์แต่อย่างใด นอกจากนี้ ด้านขอบเขตเชิงพื้นที่ก็มีความชัดเจนเพราะมีการปักป้ายระบุแนวเขตอนุรักษ์ของแต่ละพื้นที่ไว้

2. ด้านความสอดคล้อง เมื่อพิจารณาจากหลักการออกแบบกฎ กติกาของสองพื้นที่ พบว่า มีความสอดคล้องทั้งสองระดับ คือ ระดับความสอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ความสอดคล้องทางสิ่งแวดล้อมได้จากความตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการลดลงของตัวทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของระบบทรัพยากร นอกจากนี้ หากพิจารณาความสอดคล้องทางสังคม พบว่า กฎ กติกาที่ออกแบบนั้นล้วนแต่อ้างอิงข้อกฎหมายของรัฐและข้อตกลงทางสังคมทั้งสิ้น

ในขณะเดียวกัน กฎและกติกาที่สร้างขึ้นก็มีความสอดคล้องกับประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

เพราะไม่ได้เรียกร้องในสิ่งที่กระทบกับวิถีชีวิตของสมาชิกผู้ใช้ทรัพยากรมากนัก ทั้งนี้ เป็นการเรียกร้องให้ปฏิบัติตามกฎหมายที่มีอยู่แล้ว แต่อาจมีการเรียกร้องเรื่องแรงงานบ้างก็แค่ปีละครั้งในการขอให้มาช่วยกันปล่อยพันธุ์หอยในบางช่วงเวลาเท่านั้น

3. เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปรับปรุงกฎกติกา ในกรณีนี้จะเห็นความแตกต่างระหว่างสองพื้นที่ กรณีของพื้นที่บ้านหินคอกควายนั้น การออกแบบกฎ กติกา รวมไปถึงการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะผ่านการจัดตั้งของกลไกราชการ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล จึงไม่มีการทำประชาคมหรือทำความเข้าใจกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่วนกรณีของบ้านทุ่งตะชะนั้น เนื่องจากมีประสบการณ์การทำงานมาพอสมควร จึงเห็นจุดอ่อนดังกล่าว ดังนั้น จึงมีการทำประชาคม ทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน ตลอดจนทำการ

ประชาสัมพันธ์นอกพื้นที่ที่มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกลุ่มอื่น ๆ คือ กลุ่มชาวประมงจากต่างอำเภอ ดังนั้นระบบการบริหารจัดการของบ้านทุ่งตะเชะ จึงเป็นระบบที่เปิดให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ มากกว่าพื้นที่บ้านหินคอกควาย

4. การสอดคล้องดูแลที่มีประสิทธิภาพ ความสอดคล้องกับประเด็นด้านการดูแลสอดคล้องของทั้งสองพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันพอสมควร นั่นคือ บ้านหินคอกควายมีการปล่อยปลาละเลยกทะเลเมดกฏ กติกา จนไม่สามารถควบคุมได้ เมื่อมีการทะเลเมดครั้งแรก แล้วไม่มีการลงโทษ สุดท้ายก็มีการทะเลเมดตาม ๆ กันมาจนนำไปสู่การล่มสลายของเขตอนุรักษ์หอยปะในที่สุด ส่วนกรณีของบ้านทุ่งตะเชะนั้น เมื่อมีการทะเลเมดกฏ กติกาเกิดขึ้น และมีการตรวจตราพบ ก็เข้าทำการจับกุม ตักเตือน หรือขอความร่วมมือให้เทหอยกลับลงสู่แหล่งน้ำ ก่อนปล่อยตัวชาวประมงคนนั้นกลับไป ส่วนในกรณีที่ไม่สามารถใช้กฏ กติกาหรือความสัมพันธ์ทางสังคมให้ยุติการทะเลเมดได้ บ้านทุ่งตะเชะใช้กลไกของทางราชการในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับอำเภอหรือจังหวัด มาช่วยแก้ไขปัญหาลงโทษผู้ทะเลเมดแทน

5. มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป กรณีของบ้านหินคอกควายเห็นได้ชัดว่าขาดการควบคุมตรวจตราการกระทำความผิด เมื่อไม่มีการตรวจตราการกระทำความผิด ก็ไม่มีการลงโทษตามมาจึงเกิดการเอาอย่างจากชาวประมงคนอื่น ๆ จนไม่สามารถควบคุมการกระทำความผิดได้อีก ส่วนในกรณีของบ้านทุ่งตะเชะ มีการลงโทษที่ค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับหลักการออกแบบข้างต้น โดยการลงโทษนั้นมีตั้งแต่การตักเตือน การขอความร่วมมือ ไปจนถึงแจ้งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินคดีตามกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีการสอดคล้องดูแลสถานภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอว่ามีความ

อุดมสมบูรณ์อย่างไร ทั้งโดยการสังเกตจากปริมาณหอยที่เก็บได้ และการสอบถามจากชาวประมงที่ลงไปเก็บหอยว่าปริมาณหอยเป็นอย่างไร นอกจากนี้บางครั้งสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์หอยปะยังลงไปดำน้ำสำรวจความสมบูรณ์ของหอยประมาณปีละ 2 ครั้ง จนสามารถบอกได้ว่า ช่วงที่มีน้ำจืดจากน้ำท่วมและช่วงที่มีการล้นคลองปล่อยน้ำเสียจากโรงงานยางพารา ทำให้หอยปะตายไปจำนวนมาก

6. มีกลไกจัดการความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่าย ในข้อนี้จะกล่าวถึงเฉพาะกลไกการจัดการความขัดแย้งในบ้านทุ่งตะเชะเป็นหลัก เพราะไม่พบกลไกการจัดการด้านนี้ในบ้านหินคอกควาย ในกรณีของบ้านทุ่งตะเชะ มีความขัดแย้งสองระดับ คือ ระดับภายในชุมชนกับระดับภายนอกชุมชน ซึ่งระดับภายในชุมชนนั้น กลไกการแก้ไขความขัดแย้งจะใช้กลไกความสัมพันธ์ในฐานะเครือญาติหรือความเป็นสมาชิกในชุมชนเพื่อขอความร่วมมือให้เคารพกฏ กติกา ส่วนระดับภายนอกชุมชนจะใช้ทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัวในการขอความร่วมมือ ไปจนถึงการใช้กลไกราชการในการจัดการกับชาวประมงที่ทะเลเมดกฏ กติกา แต่ทั้งนี้ กลไกการจัดการ ดำเนินการไปถึงระดับจังหวัดเท่านั้น ยังไม่มีการดำเนินคดีในศาล หรือส่งเรื่องไปถึงระดับกรมหรือกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงถือว่ากลไกการจัดการความขัดแย้งของบ้านทุ่งตะเชะ อยู่ในขั้นที่มีต้นทุนในระดับต่ำและเข้าถึงได้ง่าย

7. รัฐรับรู้และให้การยอมรับสิทธิของชุมชน สำหรับประเทศไทยแล้ว ก่อนหน้านี้นี้ยังไม่มีข้อกฎหมายใดที่ยอมรับให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากรัฐธรรมนูญของประเทศบางฉบับที่ให้การยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนเช่น

ป่าชุมชน เป็นต้น ล้วนเป็นการอ้างสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2547) แต่หากพิจารณาจากแนวปฏิบัติของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ หอยปะของทั้งสองชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านทุ่งตะเชะ ที่หน่วยงานราชการมีการสนับสนุนทั้งงบประมาณ วัสดุ สิ่งของ การเข้าร่วมเวทีประชาคม ตลอดจนเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ประเด็นนี้ จึงพบว่ารัฐรับรู้และให้การยอมรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรเป็นอย่างดี

แต่อย่างไรก็ตามในประเด็นเกี่ยวกับการรับรู้และยอมรับสิทธิของชุมชนนั้น หลังจาก พรบ. ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 มีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ทำให้มีการรองรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตราที่ 16 ซึ่งกำหนดให้กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีหน้าที่ต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสนับสนุนชุมชนชายฝั่งและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการ การปลูก การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับมาตราที่ 20 ซึ่งให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สามารถประกาศให้พื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในเขตอนุรักษ์ เป็นพื้นที่คุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้ ในกรณีนี้จะทำให้เขตอนุรักษ์หอยปะของชุมชนสามารถยกระดับการยอมรับจากราชการอย่างเป็นทางการ และสามารถขอรับการสนับสนุนการทำงานได้มากขึ้นด้วย

ผลจากการที่ พรบ. ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558

บังคับใช้ถือได้ว่าเป็นครั้งแรกที่รัฐไทยยอมรับสิทธิชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการกำหนดให้หน่วยงานของตนเข้าไปสนับสนุน และส่งเสริมชุมชนในการบริหารจัดการ การปลูก การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แต่ยังคงมีผลเฉพาะทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น ป่าไม้ ทุ่งหญ้า เป็นต้น

8. กติกาและการจัดการทรัพยากรของชุมชนต้องเชื่อมโยงและสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า เมื่อพิจารณาจากและกติกาในการจัดการทรัพยากรของทั้งสองชุมชนนั้น พบว่ามีความเชื่อมโยงกับระบบสังคมที่ใหญ่กว่า คือ มีการเชื่อมโยงกับกฎหมายของประเทศ ส่วนในประเด็นความเชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่ใหญ่กว่านั้น พบว่าบ้านหินคอกควาย ไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่ใหญ่กว่าแต่บ้านทุ่งตะเชะ มีการจัดการที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่ใหญ่กว่า นั่นคือ กลุ่มแกนนำและสมาชิกชุมชนที่จัดการเขตอนุรักษ์หอยปะเป็นกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มที่จัดการป่าชายเลนชุมชน โดยเขตอนุรักษ์หอยปะเป็นส่วนหนึ่งของป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งตะเชะด้วย นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายการทำงานและการอนุรักษ์ของตนเอง ตลอดลุ่มน้ำปะเหลียนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ประเด็นด้านกฎและกติกาการจัดการเขตอนุรักษ์หอยปะ พบว่า ทั้งสองชุมชนต่างประสบปัญหาในการบังคับใช้กฎ กติกา กฎหมาย ในลักษณะคล้ายคลึงกัน นั่นคือ การลักลอบจับหอยด้วยวิธีที่ผิดกฎหมาย ผิดกฎ กติกา ชุมชน แต่ทั้งสองพื้นที่มีศักยภาพในการรับมือ และแก้ปัญหาแตกต่างกัน พื้นที่บ้านหินคอกควาย ซึ่งใช้เพียงกฎหมายของรัฐเป็นเครื่องมือปฏิบัติการ เมื่อ

หน่วยงานราชการหย่อนยานในการบังคับใช้กฎหมาย ก็ไม่สามารถรับมือกับการทำประมงผิดกฎหมายได้ และเนื่องจากกระบวนการภายในของชุมชนที่ไม่มีกลุ่มหรือแกนนำด้านการอนุรักษ์ที่ทำงานอย่างต่อเนื่องเมื่อเกิดการละเมิดกฎและกติกานาน ๆ เข้า โดยไม่มีการจัดการใด ๆ ก็นำไปสู่ความล้มเหลวในการจัดการพื้นที่ในที่สุด ในขณะที่บ้านทุ่งตะเชะ ซึ่งออกแบบกฎ และกติกาไว้สองระดับประสบปัญหาเพียงด้านเดียว คือ เกิดการลักลอบทำผิดกฎหมายจากคนนอกชุมชน ในขณะที่ภายในชุมชนไม่มีการทำผิดกฎและกติกา ทั้งนี้ เนื่องจากมีการสร้างกระบวนการทำความเข้าใจภายในชุมชน รวมทั้งการมีกลุ่มอนุรักษ์และแกนนำตามธรรมชาติทำให้สามารถบังคับใช้กฎและกติการะดับชุมชนได้ดี ในขณะที่ปัญหาการลักลอบทำผิดกฎหมายจากคนนอกชุมชน ก็ใช้กลไกรัฐ หรือหน่วยงานราชการที่เป็นพันธมิตรในการจัดการ จับกุม หรือไกล่เกลี่ยจากข้อมูลข้างต้น เมื่อนำปัจจัยทั้งหมดมาเปรียบเทียบกับหลักการออกแบบกฎ และกติกาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนของออสโตรอมพบว่า บ้านหินคอกควาย มีหลักการออกแบบกฎ และกติกา สอดคล้องกับหลักการออกแบบกฎ กติกาเพียงสองข้อเท่านั้น คือ สอดคล้องกับข้อที่ 1 ด้านความชัดเจนของขอบเขต และข้อที่ 2 ด้านความสอดคล้องเกี่ยวกับกฎ กติกา กับระบบกฎหมาย ในขณะที่บ้านทุ่งตะเชะมีความสอดคล้องกับหลักการออกแบบกติกาของออสโตรอมทุกข้อ และทุกข้อล้วนเป็นจุดแข็งของชุมชนนี้ จึงสามารถสรุปได้ว่า เขตอนุรักษ์หอยปะของบ้านทุ่งตะเชะมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จและทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว รวมทั้งมีแนวโน้มที่จะมีความยั่งยืนในการจัดการเป็นอย่างมาก

นอกจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 8 ปัจจัยข้างต้น

แล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและล้มเหลวในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะของทั้งสองพื้นที่อีกหลายประเด็น กล่าวคือ ปัจจัยที่ทำให้บ้านหินคอกควายล้มเหลวานั้น เนื่องจากการริเริ่มของอบต. เมื่อเปลี่ยนผู้บริหารจึงมีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย ทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ในขณะที่ปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้บ้านทุ่งตะเชะประสบความสำเร็จนั้น เนื่องจากการริเริ่มโดยชุมชนจึงเป็นการดำเนินงานที่สมาชิกชุมชนมีทั้งเจตจำนงร่วมที่จะดำเนินงานร่วมกันในระดับสูง ทั้งยังมีขีดความสามารถด้านนโยบาย นั่นคือ ความสามารถในการต่อรองหรือทำงานร่วมกับราชการในระดับสูง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชน และปัจจัยด้านผู้นำที่มีความเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีความรู้และมีประสบการณ์การทำงานด้านการอนุรักษ์มายาวนาน

สรุปและอภิปรายผล

กรณีเขตอนุรักษ์หอยปะในงานวิจัยนี้ นับเป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นข้อตรงข้ามของการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างพื้นที่ที่ล้มเหลวและประสบความสำเร็จ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีแนวคิดในการจัดการและพัฒนาการใกล้เคียงกัน แต่เมื่อกระบวนการจัดตั้งและจัดการแตกต่างกันผลลัพธ์ที่ได้จึงมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

กรณีความล้มเหลวของบ้านหินคอกควายนั้น เป็นผลมาจากการริเริ่มของผู้นำที่เป็นทางการดำเนินการโดยหน่วยงานราชการ ดังนั้น กฎ กติกา ข้อกฎหมาย การมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการล้วนเป็นรูปแบบทางการทั้งสิ้น เมื่อหน่วยงานเจ้าของพื้นที่เปลี่ยนผู้บริหารและนโยบาย จึงทำให้ไม่มีการดำเนินงานต่อ จนนำไปสู่ความล้มเหลวใน

ที่สุด ในขณะที่พื้นที่บ้านทุ่งตะเชะ เริ่มจากความ ต้องการของชุมชน โดยการสนับสนุนขององค์กร พัฒนาเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหลาย ระดับ จึงเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องประสานกันทั้ง ในแนวราบ คือ คนในชุมชนด้วยกันเองและระหว่าง คนต่างชุมชน และการประสานงานในแนวดิ่ง คือ การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานใน แต่ละระดับ ดังนั้น กระบวนการจัดตั้ง การออกกฎ กติกา การแก้ไขความขัดแย้ง จึงใช้ทั้งกลไกที่เป็น ทางการผ่านข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และไม่เป็น ทางการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน กับหน่วยงานราชการ ทั้งนี้ ประเด็นที่เด่นชัดที่สุด ได้แก่ การออกกฎและกติกากาการบริหารจัดการที่มี ทั้งระดับข้อกฎหมายและกติกาชุมชน เพราะล้าพัง ข้อกฎหมายหรือข้อตกลงชุมชนเพียงอย่างเดียวอาจ ไม่เพียงพอในการบริหารจัดการ รวมไปถึงคณะ กรรมการเขตอนุรักษ์หอยปะที่มีทั้งชาวประมง สมาชิกในชุมชน และเจ้าหน้าที่ราชการที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาข้างต้น สามารถอธิบายได้ ว่าปัจจัยที่ทำให้เขตอนุรักษ์หอยปะบ้านหินคอก ควายล้มเหลวนั้น เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมจาก ผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่ขั้นตอนการจัดตั้ง การออกกฎ กติกา การบริหารจัดการ ตลอดจนการตรวจตราเฝ้าระวัง การทำผิด รวมไปถึงขาดการสานต่อ หลังจากที่ผู้นำ คนเดิมหมดวาระการดำรงตำแหน่ง การขาดความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ในการเข้าไปมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การไม่มีองค์กร สนับสนุน การไม่มีองค์กรพี่เลี้ยง หรือองค์กรที่เป็น สะพานเชื่อม รวมถึงการเข้าไม่ถึงทุนด้านต่าง ๆ ใน ขณะที่พื้นที่บ้านทุ่งตะเชะซึ่งประสบความสำเร็จใน การจัดตั้งนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวนมาก แต่ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยจากการ มีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน

ปัจจัยด้านความเสียสละ ความรับผิดชอบ ด้านการ มีความรู้และประสบการณ์การทำงานด้านการ อนุรักษ์มายาวนาน เมื่อพิจารณาถึงลงไป พบว่าก่อน การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์หอยปะ กลุ่มผู้นำ ชุมชนได้สั่งสมประสบการณ์ในการจัดการป่าชายเลน มายาวนานร่วม 30 ปี จึงมีประสบการณ์ในการจัดตั้ง เขตอนุรักษ์ การประสานงาน และการจัดการ ความขัดแย้ง มาก่อน ประเด็นนี้สอดคล้องกับผล การวิจัยของ Abdullah, Said & Omar (2014) ซึ่ง ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการฟื้นฟู ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเทศ มาเลเซีย พบว่า ปัจจัยสำคัญอยู่ที่บทบาทแกนนำ ชุมชน ในขณะที่เดียวกันชุมชนนี้ยังมีองค์กรพี่เลี้ยง หรือองค์กรสะพานเชื่อมที่ทำงานร่วมกันมายาวนาน องค์กรนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นเครื่องมือของ ชุมชนในการแสวงหาความรู้รวมทั้งการประสานงาน กับองค์กรภายนอก ทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรภาคเอกชนและชุมชนอื่น ๆ ประเด็นนี้ พบว่า สอดคล้องกับข้อเสนอของ Berkes, Mahon, McConney, Polinac, & Pomeroy (2001) ที่เสนอ ว่าบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นปัจจัย สำคัญที่ทำให้การจัดการประมงร่วม (Fishery Co-management) ประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่าง ได้แก่ การที่รัฐยอมรับและสนับสนุนสิทธิชุมชน ทั้งนี้ ใน ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อมูลของงานวิจัยจำนวน มากที่เสนอว่า การจัดการทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้น เกิดขึ้น เนื่องจากการที่รัฐยอมรับและสนับสนุนสิทธิชุมชน (กังวาลย์ จันทร โชติ, 2541; Ostrom, 1990; Ostrom 1999; Kairo, Dahdouh-Guebas, Bosire, & Koedam, 2001; Pagdee, Kim, & Daugherty, 2006; Salam, Noguchi, & Pothitan, 2006; Kumsap & Indanon,

2016; Bennett et al., 2017)

ปัจจัยสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาในกรณีนี้ที่หน่วยงานภายนอกต้องการเข้าไปสนับสนุนหรือส่งเสริมให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์หรือจัดการพื้นที่อนุรักษ์ คือ ชุมชนต้องมีเจตจำนงร่วมทางด้านนโยบาย (Political Will) และต้องได้รับการหนุนเสริมด้านขีดความสามารถด้านนโยบายหรือการเมือง (Political Capacity) จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีงานวิจัยยืนยันว่าการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือการดำเนินงานด้านการจัดพื้นที่อนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้น ชุมชนจำเป็นต้องมีทั้งเจตจำนงร่วมและขีดความสามารถทางด้านนโยบาย (Dutra, Bustamante, Sporne, Putten, Ichmont, Ligtermoet, Sheaves, & Deng, 2015) กรณีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะบ้านหินคอกควายนัน เนื่องจากเป็นการผลักดันผ่านกลไกของรัฐ จึงมีขีดความสามารถด้านนโยบายในระดับสูง แต่เมื่อขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงขาดเจตจำนงร่วมของผู้มีส่วนได้เสียสำคัญ ส่วนกรณีของการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะของบ้านทุ่งตะเชะนั้น เนื่องจากการริเริ่มของชุมชน จึงมีเจตจำนงร่วมในระดับสูง เมื่อได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการจึงมีขีดความสามารถด้านนโยบายสูงไปด้วย จึงประสบความสำเร็จในการจัดตั้งสูง และในกรณีเดียวกันหากยังได้รับการสนับสนุนบทบาทจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมากขึ้น จะยิ่งทำให้มีขีดความสามารถด้านนโยบายมากขึ้น จะยังมีโอกาสในการประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้นด้วย ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Berkes et al. (2001) ที่เสนอว่าการจัดการประมงร่วมที่ประสบความสำเร็จนั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชาวประมง หน่วยงานราชการ และองค์กรภายนอกอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

ในกรณีของพื้นที่ที่เสื่อมโทรมอย่างชุมชนบ้านหินคอกควาย ซึ่งพบว่าเป็นผลมาจากการขาดการสานต่อ หลังจากที่คุณำคนเดิมหมดวาระการดำรงตำแหน่ง การขาดความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การไม่มีองค์กรสนับสนุน การไม่มีองค์กรพี่เลี้ยง หรือองค์กรที่เป็นสะพานเชื่อมรวมถึงการเข้าไปไม่ถึงทุนด้านต่าง ๆ ในกรณีเช่นนี้รัฐต้องมีบทบาทนำในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในการเป็นผู้ควบคุมและบังคับใช้กฎหมาย ในกรณีเช่นนี้ หากรัฐต้องการให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการดูแล รักษา อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รัฐอาจต้องอาศัยกลไกของราชการและ/หรือกลไกขององค์กรพัฒนาเอกชน ในการเข้าไปเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ตั้งแต่กระบวนการสร้างจิตสำนึก การจัดตั้ง/รวมกลุ่ม การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างพันธมิตรและเครือข่ายในการทำงาน เป็นต้น ส่วนในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จอย่างบ้านทุ่งตะเชะ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ และความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากร รัฐควรเข้าไปเป็นคณกลางในการขยายความร่วมมือทั้งในระดับหมู่บ้านและเครือข่าย เพราะรัฐย่อมเป็นที่ยอมรับและมีความชอบธรรมมากกว่าปล่อยให้ชุมชนประสานงานกันเอง

ส่วนในกรณีของภัยคุกคามที่มีต่อเขตอนุรักษ์หอยปะที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสียจากโรงงานและจากชุมชนต้นน้ำ กรณีนี้รัฐต้องเข้ามาเป็นผู้ดำเนินงานหลักเพราะชุมชนไม่มีพลังในการเข้าไปต่อรองหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างนอกชุมชนของตน

กิตติกรรมประกาศ

จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ 2557

เอกสารอ้างอิง

- กังวาลย์ จันทโรชิต. (2541). *การจัดการประมงโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิพนธ์ ใจปลื้ม. (2542). *การศึกษาเบื้องต้นการจัดการหอยปะอย่างยั่งยืนใน 5 หมู่บ้านของจังหวัดตรัง*. จาก <https://yadfonfoundation.files.wordpress.com/2012/09/e0b887e0b8b2e0b899e0b8a7e0b8b4e0b888e0b8b1e0b8a2e0b8abe0b8ade0b8a2e0b89be0b8b0-e0b980e0b8a5e0b988e0b8a1.pdf>
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรและสิทธิชุมชน*. เชียงใหม่: วิทอิน ดีไซน์ จำกัด.
- สุนันท์ ทวยเจริญ และ ประนอม เบญจมาลย์. (2529). *ชีววิทยาการสืบพันธุ์ของหอยคลับบริเวณปลายแหลมกลัด ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมือง จังหวัดตราด* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กรมประมง.
- Abdullah, K., Said. A.M., & Omar, D. (2014). Community-based conservation in managing mangrove rehabilitation in Perak and Selangor. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 153, 121 – 131. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.10.047
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. doi: 10.1080/01944366908977225
- Bennett, N.J., Teh, L., Ota, Y., Christie, P., Ayers, A., Day, ... Satterfield, T. (2017). An appeal for a code of conduct for marine conservation. *Marine Policy*, 81, 411–418. doi: 10.1016/j.marpol.2017.03.035
- Berkes, F., Mahon, R., McConney, P., Polinac, R & Pomeroy, R. (2001). *Managing small-scale fisheries: Alternative directions and methods*. Canada: International Development Research Centre.
- Dutra, X.C.L. , Bustamante H.R., Sporne, I., Putten, V.I., Ichmont, M.C., Ligtermoet, E., Sheaves, M., & Deng, A.R . (2015). Organizational drivers that strengthen adaptive capacity in the coastal zone of Australia. *Ocean & Coastal Management*, 109, 64-76. doi: 10.1016/j.ocecoaman.2015.02.008
- Kairo, J.G., Dahdouh-Guebas, F., Bosire, J., & Koedam, N. (2001). Restoration and management of mangrove systems a lesson for and from the East African region. *South African Journal of Botany*, 67(3), 383-389. doi: 10.1016/S0254-6299(15)31153-4
- Kumsap, K., & Indanon, R. (2016). Integration of community forest management and development activities: Lessons learned from Ubon Ratchathani province. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 37(3), 132-137. doi: 10.1016/j.kjss.2016.08.002
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (1999). *Self-governance and forest resources*. Indonesia: Center for International Forestry Research.
- Pagdee, A., Kim, Y., & Daugherty, P.J. (2006). What makes community forest management successful: A meta-study from community forests throughout the world. *Society & Natural Resources*, 19 (1), 33-53. doi: 10.1080/08941920500323260

-
- Salam, A., Noguchi, T., & Pothitan, R. (2006). Community forest management in Thailand: Current situation and dynamics in the context of sustainable development. *New Forests*, 31(2), 273–291. doi: 10.1007/s11056-005-7483-8